

УДК 811.161.2'42:070:355.48(470+571:477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/101-35>

Юрій ЮРЧАК,

orcid.org/0000-0002-9506-3228

*старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
(Хмельницький, Україна) yurchak_@ukr.net*

Сергій СІНКЕВИЧ,

orcid.org/0000-0001-5838-2177

*кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
(Хмельницький, Україна) sinkevich76@i.ua*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЗАСТОСУВАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ХІМІЧНОЇ ЗБРОЇ» У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено вербалізацію концепту «застосування державою-агресором російською федерацією хімічної зброї» у сучасному українському масмедійному дискурсі. Актуальність теми зумовлена тим, що повідомлення про ймовірне або підтверджене використання токсичних хімічних речовин у війні проти України не є нейтральними інформаційними одиницями: вони фіксують злочинні практики російської воєнної машини, порушення міжнародного права та загрозу для українських військовослужбовців, цивільного населення й безпекового порядку Європи й державної безпеки України. Метою розвідки є визначення основних номінацій, оцінних маркерів і дискурсивних моделей, за допомогою яких українські онлайн-медіа репрезентують цей концепт у 2024–2025 роках. Теоретичну основу становлять когнітивна лінгвістика, критичний дискурс-аналіз, теорія стратегічних наративів і студії воєнного медіадискурсу. Емпіричну базу становлять вісім текстів із різних українських медіа: Суспільне Новини, Радіо Свобода, Укрінформ, LB.ua, Еспресо, hromadske, АрміяInform та Українська правда. Визначено ядерно-периферійну структуру концепту, де ядро формують одиниці «хімічна зброя», «токсична хімічна речовина», «заборонені хімічні речовини», «Конвенція», «ОЗХЗ», «порушення», а периферію – лексеми доказовості, відповідальності, санкцій, міжнародного реагування та гуманітарної небезпеки. Виокремлено п'ять моделей вербалізації: юридико-нормативну, фактологічно-доказову, актантну, оцінно-етичну та гуманітарно-безпекову. Доведено, що українські медіа формують не «балансовану» щодо агресора, а правово аргументовану оптику делегітимації порушника: російська федерація постає як суб'єкт порушення, Україна – як сторона захисту, документування й апеляції до міжнародного права. Результати можуть бути використані для досліджень воєнного медіадискурсу.

Ключові слова: хімічна зброя, держава-агресор, концепт, вербалізація, масмедійний дискурс, критичний дискурс-аналіз, воєнний дискурс, міжнародне право.

Yurii YURCHAK,

orcid.org/0000-0002-9506-3228

*Senior Lecturer at the Department of Combined Military Disciplines
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
(Khmelnytskyi, Ukraine) yurchak_@ukr.net*

Serhii SINKEVYCH,

orcid.org/0000-0001-5838-2177

*Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Combined Military Disciplines
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
(Khmelnytskyi, Ukraine) sinkevich76@i.ua*

VERBALISATION OF THE CONCEPT “USE OF CHEMICAL WEAPONS BY THE RUSSIAN FEDERATION” IN CONTEMPORARY UKRAINIAN MASS-MEDIA DISCOURSE

The article examines the verbalisation of the concept “use of chemical weapons by the aggressor state, the Russian Federation” in contemporary Ukrainian mass-media discourse. The relevance of the topic is determined by the fact that

reports on the alleged or confirmed use of toxic chemicals in Russia's war against Ukraine are not neutral information units: they record the criminal practices of the Russian war machine, violations of international law and threats to Ukrainian servicemen, civilians and the security order of Europe. The aim is to identify the main nominations, evaluative markers and discursive models through which Ukrainian online media represent this concept in 2024–2025. The theoretical framework is based on cognitive linguistics, critical discourse analysis, strategic narrative theory and studies of wartime media discourse. The empirical corpus includes eight texts from Ukrainian media: Suspilne Novyny, Radio Svoboda, Ukrinform, LB.ua, Espresso, hromadske, ArmyInform and Ukrainska Pravda. The analysis identifies the nuclear-peripheral structure of the concept: its core consists of “chemical weapons”, “toxic chemical substance”, “prohibited chemicals”, “Convention”, “OPCW” and “violation”, while its periphery is formed by lexical units connected with evidence, responsibility, sanctions, international response and humanitarian danger. Five verbalisation models are distinguished: legal-normative, factual-evidential, actantial, evaluative-ethical and humanitarian-security. The article argues that Ukrainian media construct not a formally “balanced” view of the aggressor but a legally grounded perspective of delegitimising the violator: the Russian Federation is represented as the subject of violation, whereas Ukraine is represented as the side of defence, documentation and appeal to international law. The results may be used for corpus-based studies of wartime media discourse and the linguistic representation of prohibited methods of warfare.

Key words: chemical weapons, aggressor state, concept, verbalisation, mass-media discourse, critical discourse analysis, wartime discourse, international law.

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала в українському інформаційному просторі концепти, у яких воєнні події поєднуються з правовою й морально-етичною оцінкою дій держави-агресора. Одним із них є концепт «застосування державою-агресором російською федерацією хімічної зброї». Номінації «хімічна зброя», «токсична хімічна речовина», «порушення Конвенції», «докази», «відповідальність» закріплюють у мові уявлення про російську воєнну злочинність, український спротив і потребу міжнародно-правової відповіді.

Правовий фон концепту в медіадискурсі формується не абстрактним описом події, а через поєднання нормативної лексики, повідомлень про лабораторну верифікацію та фіксацію відповідальності агресора. У матеріалах Суспільного наголошено на оцінках експертів ОЗХЗ щодо застосування російською стороною хімічної зброї проти України (Собенко, 2025). Повідомлення LB.ua репрезентує цей самий концепт через формулу лабораторного підтвердження, що переводить подію з площини припущення в площину доказового факту (LB.ua, 2025). Для філологічного аналізу важливо, що такі номінації вибудовують правову оптику: агресор постає порушником норми, Україна – стороною оборони й документування, а міжнародне право – засобом делегітимації російської насильницької практики.

Отже, метою статті є визначення мовних засобів і дискурсивних моделей, за допомогою яких у сучасному українському масмедійному дискурсі вербалізується концепт «застосування державою-агресором російською федерацією хімічної зброї». Для цього окреслено ядро й периферію концепту та описано правову, доказову, актантну, оцінну й гуманітарну складові репрезентації дій російського агресора.

Аналіз досліджень. Теоретичне підґрунтя розвідки становлять праці з дискурсології, критичного дискурс-аналізу та сучасної лінгвістики. Концепт розглядаємо як ментально-мовну одиницю, репрезентовану номінаціями, оцінками й дискурсивними зв'язками (Селіванова, 2008). У цій статті він фіксує досвід України як держави, що обороняється, і позначає російську федерацію як суб'єкта агресії. Такий підхід дає змогу аналізувати не лише окремі слова, а й систему смислів, через яку медіа впорядковують суспільне розуміння російського воєнного злочину.

Критичний дискурс-аналіз розглядає медіатекст як простір взаємодії мови, влади й соціальної пам'яті (Fairclough, 1995). У дискурсологічній перспективі влада також описується як здатність контролювати смисли, теми й способи репрезентації соціальних груп (van Dijk, 2008). Для українського воєнного медіадискурсу опозиція «Україна – держава-оборонець», «російська федерація – держава-агресор» виконує правово-кваліфікаційну й пам'яттєву функції. Саме тому вербалізація концепту «застосування хімічної зброї» постає не тільки інформаційним, а й ціннісно-правовим механізмом фіксації російського порушення.

Урахування суміжного військово-освітнього контексту дозволяє точніше пояснити, чому медійні номінації заборонених практик не можна зводити до заголовкових формул. Військово-педагогічні дослідження підкреслюють значення «поєднання теоретичного навчання, польової практики, фізичного розвитку, інформаційного супроводу й імітаційно-моделювальної діяльності» (Юрчак, Сінкевич, 2026а : 71). Зі свого боку, дослідження військової термінології засвідчує, що термінологічні суперечності мають «не лише мовний, а й концептуальний характер»

(Юрчак, Сінкевич, 2026b : 140). Тому в межах цієї статті масмедійна вербалізація розглядається як механізм унормування понять, за допомогою яких українське суспільство описує заборонене насильство держави-агресора.

Виклад основного матеріалу. Емпіричну базу становлять вісім медіатекстів 2024-2025 років. Верифікаційний блок репрезентують матеріали Суспільного про оцінки експертів ОЗХЗ (Собенко, 2025), LB.ua про лабораторне підтвердження застосування хімічної зброї (LB.ua, 2025) та hromadske про міжнародну лабораторну верифікацію (hromadske, 2025). Інституційно-правовий блок охоплює публікацію Радіо Свобода про підтвердження токсичної речовини як зброї проти українських сил (Радіо Свобода, 2025), матеріал Укрінформу про застосування токсичної речовини проти українських військових (Укрінформ, 2025) і повідомлення Еспreso про представлення Україною доказів у Гаазі (Еспreso, 2025). Практично-безпековий вимір доповнюють матеріал АрміяInform про підозру командирів російської бригади (АрміяInform, 2025) та інтерв'ю Української правди з представником РХБЗ (Українська правда, 2025).

Першою моделлю є юридико-нормативна: подія описується через лексеми «Конвенція», «заборона», «порушення», «міжнародне право», «відповідальність». Другою є фактологічно-доказова модель, у якій домінують слова «підтвердили», «виявили», «зразки», «лабораторії», «звіт», «докази». Завдяки посиленню на ОЗХЗ і лабораторну верифікацію повідомлення набуває статусу доказового факту, а не неперевіреного припущення.

Третя, актантна, модель розподіляє ролі між учасниками дискурсу: російська сторона постає агентом застосування й порушення, Україна – стороною документування та звернення до міжнародних інституцій, а ОЗХЗ, ЄС, МЗС і прокуратура – акторами верифікації й реагування.

Четверта, оцінно-етична, модель поєднує правову кваліфікацію з моральним осудом через номінації «грубе порушення», «заборонені», «систематично», «відповідальність», «злочин».

П'ята, гуманітарно-безпекова, модель актуалізує загрозу для українських військовослужбовців, цивільного населення, міжнародного порядку й режиму заборони хімічної зброї. Офіційні звіти ОЗХЗ зберігають обережну мову технічної верифікації, тоді як українські медіа посилюють визначеність у заголовках, але в основному тексті повертаються до джерел, доказових процедур і правової рамки. Це формує дискурс, у якому російське насильство послідовно виводиться з площини «інциденту» в площину доведеного порушення міжнародних норм.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що концепт «застосування державою-агресором російською федерацією хімічної зброї» у сучасному українському масмедійному дискурсі має ядерно-периферійну структуру. Його ядро формують номінації, пов'язані з хімічною зброєю, токсичними речовинами, ОЗХЗ, Конвенцією, порушенням заборони та відповідальністю агресора, а периферію – лексика доказовості, санкцій, міжнародного реагування, безпеки й захисту України.

Виявлено п'ять моделей вербалізації: юридико-нормативну, фактологічно-доказову, актантну, оцінно-етичну та гуманітарно-безпекову. Їхня повторюваність у восьми текстах українських медіа за 2024-2025 роки свідчить про сталу дискурсивну схему. Українські медіа репрезентують концепт як правовий, доказовий і безпековий: російська федерація постає як держава-агресор і суб'єкт порушення, Україна – як держава, що обороняється, документує злочинні практики та апелює до міжнародного права. Перспективи досліджень пов'язані зі створенням більшого корпусу медіатекстів і зіставленням моделей делегітимації агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
2. Fairclough N. Media Discourse. London : Edward Arnold, 1995. 214 p.
3. van Dijk T. A. Discourse and Power. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.
4. Юрчак Ю., Сінкевич С. Характеристика структурних елементів навчально-технічної бази у загальновійськовій підготовці здобувачів вищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2026. № 2 (148). С. 71-79. DOI: 10.24139/2312-5993/2026.02/071-079
5. Юрчак Ю., Сінкевич С. Особливості використання військової термінології під час загальновійськової підготовки здобувачів вищої освіти за стандартами НАТО. Молодь і ринок. 2026. № 5 (249). С. 136-141. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.358071>
6. Собенко Н. РФ застосовує проти України хімічну зброю – експерти ОЗХЗ. Суспільне Новини. 14 лютого 2025. URL: <https://suspihne.media/948979-rf-zastosovue-proti-ukraini-himichnu-zbrou-eksperti-ozhz/>
7. LB.ua. МЗС: лабораторії ОЗХЗ підтвердили застосування Росією хімічної зброї в Україні. 14 лютого 2025. URL: https://lb.ua/society/2025/02/14/660684_mzs_laboratorii_ozhz_pidtverdili.html

8. hromadske. Міжнародні лабораторії підтвердили, що росія застосовує проти України хімічну зброю. 14 лютого 2025. URL: <https://hromadske.ua/viyna/239718-miznarodni-laboratoriyi-pidtvrdyly-shcho-rosiia-zastosovuye-proty-ukrayiny-khimichnu-zbroiu>
9. Радіо Свобода. В ОЗХЗ підтвердили застосування військами РФ «токсичної хімічної речовини» як зброї проти українських сил. 26 червня 2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ozkhz-rosia-khimichni-rechovyny-front/33455466.html>
10. Укрінформ. В ОЗХЗ підтвердили застосування Росією «токсичної хімічної речовини» проти українських військових. 26 червня 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/4008575-v-ozhz-pidtvrdili-zastosuvanna-rosieu-toksicnoi-himichnoi-rechovini-proti-ukrainskih-vijskovih.html>
11. Еспресо. У Гаазі Україна розповіла про порушення РФ Конвенції про заборону хімічної зброї. 6 березня 2025. URL: <https://espreso.tv/viyna-z-rosiyeu-ukraina-u-gaazi-predstavila-dokazi-porushen-konventsii-pro-zaboronu-khimichnoi-zbroi-rosieyu>
12. АрміяInform. Повідомлено про підозру командиру бригади армії рф за фактом застосування хімічної зброї. 28 лютого 2025. URL: <https://armyinform.com.ua/2025/02/28/povidomleno-pro-pidozru-komandyru-brygady-armiyi-rf-za-faktom-zastosuvannya-himichnoyi-zbroyi/>
13. Українська правда. Головний спеціаліст управління РХБЗ Антон Гончар: Росія почала застосовувати хімічну зброю ще в 2014-2015 роках. 17 липня 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/07/17/7522102/>

REFERENCES

1. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava : Dovkillia-K. 712 p. [in Ukrainian].
2. Fairclough, N. (1995). Media Discourse. London : Edward Arnold. 214 p.
3. van Dijk, T. A. (2008). Discourse and Power. Houndmills : Palgrave Macmillan. 308 p.
4. Yurchak, Yu., Sinkevych, S. (2026a). Kharakterystyka strukturnykh elementiv navchalno-tekhnichnoi bazy u zahalnoviiskovii pidhotovtsi zdobuvachiv vyshchoi osvity [Characteristics of structural elements of the educational and technical base in combined military training of higher education students]. Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii. 2(148). 71-79. DOI: 10.24139/2312-5993/2026.02/071-079 [in Ukrainian].
5. Yurchak, Yu., Sinkevych, S. (2026b). Osoblyvosti vykorystannia viiskovoi terminolohii pid chas zahalnoviiskovoi pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity za standartamy NATO [Features of the use of military terminology during combined military training of higher education applicants according to NATO standards]. Molod i rynek. 5(249). 136-141. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.358071> [in Ukrainian].
6. Sobenko, N. (2025). RF zastosoivuie proty Ukrainy khimichnu zbroiu – eksperty OZKhZ [The Russian Federation uses chemical weapons against Ukraine – OPCW experts]. Suspilne Novyny. 14 February 2025. [in Ukrainian].
7. LB.ua. (2025). MZS: laboratorii OZKhZ pidtvrdyly zastosuвання Rosiieiu khimzbroi v Ukraini [MFA: OPCW laboratories confirmed Russia's use of chemical weapons in Ukraine]. 14 February 2025. [in Ukrainian].
8. hromadske. (2025). Miznarodni laboratorii pidtvrdyly, shcho rosiia zastosoivuie proty Ukrainy khimichnu zbroiu [International laboratories confirmed that Russia uses chemical weapons against Ukraine]. 14 February 2025. [in Ukrainian].
9. Radio Svoboda. (2025). V OZKhZ pidtvrdyly zastosuвання viiskamy RF “toksychnoi khimichnoi rechovyny” yak zbroi proty ukrainskykh syl [The OPCW confirmed the use by Russian troops of a “toxic chemical substance” as a weapon against Ukrainian forces]. 26 June 2025. [in Ukrainian].
10. Ukrinform. (2025). V OZKhZ pidtvrdyly zastosuвання Rosiieiu “toksychnoi khimichnoi rechovyny” proty ukrainskykh viiskovykh [The OPCW confirmed Russia's use of a “toxic chemical substance” against Ukrainian soldiers]. 26 June 2025. [in Ukrainian].
11. Espresso. (2025). U Haazi Ukraina rozpovila pro porushennia RF Konventsii pro zaboronu khimichnoi zbroi [In the Hague, Ukraine reported on the Russian Federation's violation of the Chemical Weapons Convention]. 6 March 2025. [in Ukrainian].
12. ArmiiaInform. (2025). Povidomleno pro pidozru komandyru bryhady armii rf za faktom zastosuвання khimichnoi zbroi [The commander of a Russian army brigade was notified of suspicion over the use of chemical weapons]. 28 February 2025. [in Ukrainian].
13. Ukrainska Pravda. (2025). Holovnyi spetsialist upravlinnia RKhBZ Anton Honchar: Rosiia pochala zastosovuvaty khimichnu zbroiu shche v 2014-2015 rokakh [Chief specialist of the CBRN Defense Department Anton Honchar: Russia began using chemical weapons back in 2014-2015]. 17 July 2025. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

